

סימן ח

הקדמת תשלום כביטחון מפני התייקרות המע"מ

שאלה:

בעוד מספר ימים עומד אחוז המע"מ לעלות. לאחר מועד זה אני אמור לקבל מוצר שהזמנתי. האם מותר על פי ההלכה לשלם מראש עבור המוצר בכדי להרויח את התייקרות המע"מ?

תשובה:

במשנה במסכת בבא מציעא (דף עב עמוד ב) נאמר:

אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער, יצא השער – פוסקין, ואף על פי שאין לזה יש לזה.

דין זה נפסק בשו"ע (יורה דעה קעה א). ובאר שם הש"ך (ס"ק א):

שזה מוזיל גביה בשביל הקדמת המעות ומקבל עליו שאם יתיקר יתן לו בזול כמו שהן עכשיו.

על פי ההלכה אסור איפא לאדם לשלם מראש בכדי להבטיח עצמו מפני התייקרויות, אלא בתנאים מסויימים כמפורט בגמרא ובשו"ע שם. טעם האיסור – חשש ריבית, שהרי תשלום מראש כמוהו כהלואה למוכר, ואם הקונה מקבל בתמורה מוצר ששוויו גבוה יותר מן הסכום ששולם נמצא שהיתה זו הלואה בריבית. מכאן לכאורה שתשלום מראש למוכר בכדי להבטיח עצמו מפני התייקרות המע"מ תהיה אסורה באיסור ריבית.

ברם, קיים הבדל גדול בין ההתייקרות עליה מדובר במשנה במסכת בבא מציעא לבין הנידון דידן. במשנה המדובר הוא שהמוכר מספק לקונה את הסחורה תמורת סכום הנמוך מערכה בשעת האספקה. במקרה זה לא רק שהקונה מרוויח אלא שהמוכר מפסיד, שהרי יכול היה למכור סחורה זו כעת במחיר יקר יותר. הפסדו של המוכר ובמקביל הרווח של הקונה כמוהם כריבית שנותן המוכר לקונה בתמורה להלוואה שקיבל מהקונה.

בהתייקרות הנובעת מהעלאת המע"מ הדבר שונה. במקרה זה אמנם הקונה מרוויח בכך שהוא מקבל סחורה יקרה במחיר נמוך יותר, אך רווח זה לא בא על חשבון המוכר אלא על חשבון המדינה. המוכר משמש רק כ"צינור" לגביה, והוא בכל מקרה מעביר את המע"מ לקופת המדינה. אין, איפא, מבחינת המוכר שום

הבדל בין אם הקונה שילם לו מע"מ בשיעור הנמוך או הגבוה. יתכן שבכגון זה אין לאסור משום שאין זו ריבית הבאה מהלווה למלווה.

יש לברר, איפא, האם חשש איסור רבית קיים גם במקרה בו הקונה אמנם נהנה אך המוכר אינו חסר דבר:

חז"ל התירו חז"ל הקדמת מעות במקרים בהם יכול הקונה להשיג את הסחורה בשוק. בטעם היתר זה אומרת הגמרא (בבא מציעא סג ע"ב):

"דאמר ליה: שקילא טיבותיך ושדייא אחיזרי, מאי אהנית לי? אי הוּו לי זוּזי בידי הוּוּ מזבנינא בהיני ובשילי בזולא".

פירוש: היות שהקונה יכול היה לרכוש את הסחורה בשעת הזול ולשומרה אצלו, אין הוא משתכר בכך שקיבל את הסחורה בשעת היוקר, עפ"י מחירה הזול, ואין כאן איפא איסור ריבית.

על כך מקשה אדא בר אבא לרבא:

"והא בעי למיתב זוּזי לספסירא",

כלומר: עדיין יש לקונה הנאה, שהרי חסך את התשלום למתווך, אליו היה צריך לפנות אילו היה מעונין לרכוש את הסחורה קודם לכן.

מסקנתו של רבא הינה שאכן על הקונה לשלם למוכר גם את דמי התיווך אותם חסך.

על דברים אלו כתב הרא"ש:

"מדבריהם למדנו שאין לו ללוקח להשתכר כלום בקנייה זו. ע"כ יראה לי שמנכה לו החסרונות שהיתה תבואה חסירה אם היתה בביתו משעת פסיקה ועד שעת פרעון לפי הזמן ולפי המדה."

כך פסק להלכה גם השו"ע (יורה דעה קעה סעיף ה):

"הפוסק על השער צריך שלא ירויח בדבר כלום, כגון שאם מנהג שהלוקח נותן שכר הסרסור צריך שיתן הוא, וצריך שינכה למוכר החסרון שראויין להתחסר לפי המדה ולפי הזמן."

מכאן, יש להוכיח לכאורה, שגם אם המוכר אינו מפסיד, אם הקונה מרוויח יהיה הדבר אסור.

אמנם בפרישה (שם אות יז) הקשה:

"ומכל מקום קצת קשה כיון דהמוכר שפוסק עמו לא הוציא שכר סרסרות, למה צריך ליתן לו הלוקח? ומה צד ריבית יש בדבר?"

אך מפשט דברי השו"ע עולה כי האיסור קיים אף שהמוכר אינו מפסיד דבר.

אלא שנלע"ד שאין ללמוד מכך לאסור גם במקרה של העלאת המע"מ. במקרה אותו פסק השו"ע המדובר הוא שבשעה שהקונה שילם מראש למוכר לא היה

באפשרותו להשיג מוצר דומה במחיר זה, משום שאם היה מחפש מוכר אחר היה צריך להוסיף על מחיר המוצר גם את שכר הסרסור. נמצא, שהתנאי של "יש סחורה בשוק" אינו מתקיים, שהרי אין אפשרות להשיג את המוצר במחיר זהה במקום אחר. רק אם ישלם הקונה למוכר מראש גם את שכר הסרסור יוצר מצב בו מחיר המוצר אצל המוכר זהה למחירו במקומות אחרים וחוזר ומתקיים ההיתר של "יש סחורה בשוק".

במקרה של העלאת המע"מ המצב שונה. בשעה שהקונה משלם מראש למוכר הוא יכול להשיג את הסחורה גם במקומות אחרים במחיר זהה, שהרי שיעור המע"מ עדיין לא עלה, ונמצא שההיתר של "יש סחורה בשוק", מתקיים בלא צורך שהקונה יוסיף למוכר את הפרש המע"מ בין שעת התשלום לבין שעת קבלת המוצר.

סיכום

מותר לקונה לשלם מראש למוכר עבור המוצר (כאשר מתקיימים התנאים המתירים זאת), וזאת אף אם כוונתו של הקונה להרוויח בכך את שיעור עליית המע"מ, ואף אם המוכר אומר לו במפורש שאם ישלם מראש ירוויח זאת.¹

1. וכן הורה להיתר מו"ר הגרז"נ גולדברג שליט"א, בשיחה בע"פ עמו.